

Notícia d'una excursió cultural a Eivissa l'any 1913

per Joan-Albert Ribas

Proemi

El col·leccionisme de llibres relacionats amb les illes Pitiüses és una afició que em porta a espigolar a llibreries de vell d'arreu i, també, als cada vegada més complets catàlegs en xarxa de molts d'aquests establiments. Alguns, sobretot per la pressió immobiliària, han hagut de deixar els seus locals de sempre i passar a dedicar-se a vendre només als encants setmanals (com el Mercat de Sant Antoni a Barcelona) o a oferir els seus llibres en línia. Aquesta afició, o quasi dèria, la intent compartir a la secció «Eivissa i Formentera. Llibres curiosos» que apareix al *Nou Diari* (noudiari.es) una vegada al mes.

En una d'aquestes recerques, em va arribar a les mans un petit lot de material editat per la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i la Colònia Eivissenca a Barcelona d'una excursió que organitzaren el mes de juliol de 1913 a l'illa d'Eivissa. Està format per un quadernet informatiu de vuit pàgines amb un mapa i fotografies, un programa (dia a dia i, fins i tot, amb horaris) del calendari d'activitats previstes, una contrasenya de viatge (una espècie d'entrada escapçada, senyal que va ser usada) i una insígnia romboïdal que servia d'identificació a les persones que participaren al viatge cultural (ja que té un orifici a la part superior pel qual es devia fer passar un cordellí per dur-la penjada pel coll). Tot aquest material apareix reproduït en aquest article.

Aquesta troballa em va encuriosir i em va fer recopilar més documentació sobre aquesta excursió a

Portada de l'opuscle que rebien els excursionistes a Eivissa. Imprès a La Neotipia, consta de vuit pàgines amb tres fotografies.

A l'interior, com una guia convencional, hi ha tres apartats: l'illa d'Eivissa, els costums i les excursions previstes. A més, hi ha uns advertiments «contractuals» sobre responsabilitats de l'organització («no se suspendrà l'excursió per causa del mal temps», que, segons les cròniques del viatge varen trobar) i de les persones embarcades («no es permetran equipatges a la coberta per facilitar-hi el lliure trànsit, s'hauran de portar a la bodega...»).

Eivissa de fa més de cent anys i, tot seguit, ací teniu el resultat de la investigació.

Les entitats organitzadores

La *Colònia Eivissenca* era un lloc de trobada de la població pitiüsa resident a Barcelona. Estava ubicada, segons la documentació trobada, al núm. 10 de la baixada Sobradriel (segurament l'actual carrer de la Comtessa de Sobradriel, que fa cantonada amb el carrer d'Avinyó) al barri Gòtic de la ciutat. N'era president en aquell moment Manuel Verdadera Riquer, i un dels impulsors principals i soci fundador en va ser el polític i periodista eivissenc Bar-

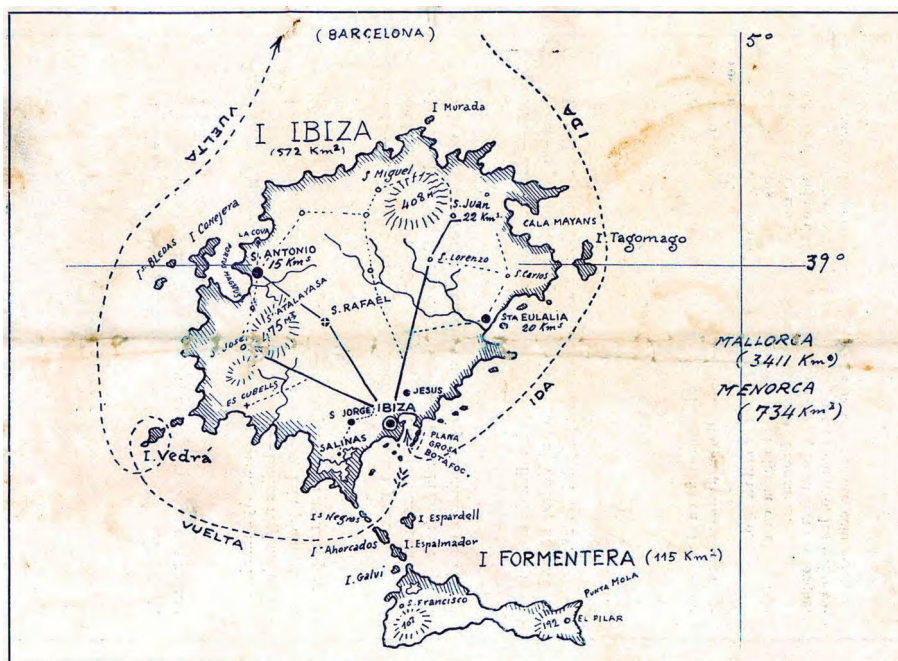
tomeu de Roselló (1866 - 1942), que l'any 1911 s'havia traslladat a viure a Barcelona. Dirigí el butlletí d'aquesta Colònia, de nom *Las Pithyusas*, i destacà en la seua feina periodística a la ciutat, ja que fou soci fundador de l'Associació de la Premsa de Barcelona i arribà a ser president del Sindicat Professional de Periodistes de Barcelona. També tenim notícia de la intervenció directa de Josep Costa *Picardol* en aquest viatge per Sonya Torres Planells,¹

1. TORRES PLANELLS, Sonya (2001). *Josep Costa Ferrer Picardol (1876-1971). Un dibuixant eivissenc i el seu temps*, Res Publica Edicions: Eivissa.

que, citant F. Carrasquer, recorda que «[Costa] en sus conversaciones con los literatos y artistas barceloneses, ha destruido muchos de los prejuicios que acerca de Ibiza se tenían. Él, Pérez Cabrero y Torres Nin han sido los creadores de esa atmósfera de simpatía que fue el germen que motivó la excursión catalana a Ibiza en el verano de 1909 y la que en la actualidad (1913) organiza el Ateneo Enciclopédico Popular y la Colonia Ibicenca de Barcelona».

L'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona va ser fundat l'any 1902. Tenia la seu del carrer del Carme, 30, i va ser l'alternativa proletària a l'Ateneu Barcelonès. Reunia l'esquerra democràtica i laica, amb socis com Salvador Seguí, Francesc Layret, Lluís Companys, Joan Amades i Joan Salvat-Papasseit. Aquest va ser un dels organismes pioners en la difusió de l'esport a Catalunya (també del muntanyisme o del nudisme). En el seu millor moment va arribar a tenir 25.000 associats, quan el FC Barcelona només en tenia uns 3.000. L'arribada de les tropes franquistes a Barcelona el va fer desaparèixer. L'Ateneu va ser legalitzat de nou el 1980 amb el mateix esperit i objectius que el varen caracteritzar en l'etapa anterior. L'Ateneu, en aquesta segona etapa, realitza activitats com exposicions, debats, conferències, exposicions culturals, publicacions, actes solidaris; el Centre de Documentació Històric i Social és un dels arxius més complets sobre el moviment obrer dels segles XIX i XX i continua comptant amb biblioteca, hemeroteca i arxiu, encara que el seu patrimoni confiscat durant la Guerra Civil que no es cremà, en gran nombre està emmagatzemat a l'Arxiu de Salamanca.²

2. Se n'ha parlat els darrers anys a la premsa diària barcelonina. Vegeu, p. ex., THEROS, Xavier. «Un país d'ateneus», *Ara*, 26 d'abril de 2015. En aquest article, Theros justament es fa ressò de la campanya iniciada el 2015 per retornar a l'Ateneu Enciclopèdic Popular el patrimoni expropiat. Les instal·lacions ubicades al carrer del Carme, en una de les primeres accions dels franquistes en entrar a Barcelona, el mateix dia 26 de

La contraportada de l'opuscle és el mapa amb la ruta que seguirà el vaixell venint de Barcelona i tornant-hi. Hi destaca la circumval·lació des Vedrà, illot molt lloat als textos relacionats amb aquest viatge.

El paper de Santiago Rusiñol en aquesta visita

L'escriptor, pintor i arqueòleg (entre altres ocupacions) Santiago Rusiñol va visitar Eivissa diverses vegades les dues primeres dècades del segle XX, en principi de la mà de Josep Costa Picarol, company de redacció a *L'Esquella de la Torratxa*. Rusiñol hi va publicar una sèrie d'articles titulats «L'illa blanca» el mateix any de l'excursió, 1913; hi expressa la seua visió d'Eivissa, el paisatge, l'arqueologia, la gent que hi viu i els seus costums... A l'article d'aquesta sèrie dit «Catalans a Eivissa»³ explica que «La Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular ha acordat fer una excursió a Eivissa en els dies 25, 26 i 27 del mes corrent. Segons carta que hem rebut, se'ns diu que els nostres glo-

saris, que vàrem fer parlant de l'Illa blanca, han pogut tenir influència perquè s'hi organitzés el viatge. Seria per demés dir lo molt que ens alegrem d'aquest fet, no per lo que ens puga tocar a nosaltres, que estem molt lluny i molt enfeinats per a poguer-los acompanyar, sinó per lo que s'alegraran els que hi vagin i els que els hi esperen».

Es desfa, després, Rusiñol en elogis cap a l'illa d'Eivissa per crear expectació entre els excursionistes: «En aquella illa podran veure el paisatge més suau, més dolç i més serè que mai l'home puga imaginar-se; veuran un blau, en el mar, tan intens, tan violent, tan esmaltat i lluminós, que no se n'hauria de dir blau, se n'hauria de dir ultrablau. Veuran una ciutat tan blanca que sembla que no toqui a terra; que plana lo mateix que un núvol per a reflexar-se dintre del mar. Veuran, de dintre de aquest mar, eixir-ne l'illa del Vedrà, que és com un somni que surt de l'aigua, com si la terra ens mostrés lo que guarda dintre els abims: una aparició geològica, una fantasia de Wagner, el Montserrat de la llegenda». Passa després, ràpidament, pels trajos dels pagesos i per la riquesa arqueològica. Acaba

de gener de 1939, els foren decomissades i en cremaren l'arxiu i la biblioteca a la via pública.

3. Apareix publicat al llibre *Des de les Illes*, magnífic recull comentat fet per Margarida Casacuberta dels textos esparços de Rusiñol dedicats a les Balears i les Pitiüses, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, col·lecció «Biblioteca Marian Aguiló», 29. També n'hi ha una versió traduïda al castellà al *Diario de Ibiza* del 22 de juliol de 1913.

L'arribada del *Vicente Salinas* a Eivissa amb els excursionistes vista des de la proa del vaixell. Fotografia publicada a *La Il·lustració Catalana* el 3 d'agost de 1913.

glosant l'agermanament entre ambdues terres ja que «quan es troba una illa blanca que a més d'entendre'ns ens estimin, i els puguem tractar de tu, i brindar amb porró, i cantar cançons que sien d'ells i que sien nostres, creieu-me que hi fa de bon anar [...] i els uns i els altres, coneixent-se, ja no sols se veuran germans, sinó germans que s'estimen».

És clara, doncs, l'empenta de Rusiñol als visitants de l'Ateneu a Eivissa. Acaba disculpant-se per no acompanyar-los: «El glosador [...] us seguirà amb la intenció. I bon viatge i una abraçada».

El viatge

Així, el 24 de juliol de 1913, a les nou de la nit, a bord del vapor *Vicente Salinas*,⁴ partiren les persones expedicionàries cap a Eivissa, al

port de la qual, arribaren entre les deu i les onze del matí.

L'arribada a Eivissa dels excursionistes catalans l'esmenta Fanny Tur a l'article «1913. Crònica d'un any (i II)» publicat en aquesta mateixa revista,⁵ emmarcant els esdeveniments de l'any de naixença de Marià Villangómez. Diu la historiadora que, prèviament, «el comerç de Francesc Medina tenia a la venda banderes catalanes per rebre com calia la imminent excursió dels socis de l'Ateneu Enciclopèdic de Barcelona. [...] Ràpidament es va crear la corresponent i inevitable comissió i es va obrir una subscripció popular per finançar el programa d'activitats. La petició anava dirigida a *las personas pudientes*. La resta, prou tenia a subsistir». Sobre l'arribada, no tengueren bon temps, perquè Tur, segons la informació periodística de l'època, comenta que «el *Vicente Salinas* atracà a les andanes del port, just davant la fonda La Marina i que com que la mar estava molt picada es va anul·lar l'excursió prevista a Santa Eulària».

llados. Su andar medio es de once millas». Agraeix a l'amic Pere Vilàs el guiatge a la recerca d'informació sobre aquest vaixell.

5. *Eivissa*, núm. 54, 2013, p. 4-6.

L'advocat, polític, periodista i literat Felip Curtoys i Valls rebé, tal com ja havia fet l'any 1908 amb els viatgers que havien arribat a Eivissa amb motiu del centenari del naixement de Jaume I, també amb uns versos, de títol «Ben vinguts», els visitants catalans. Aparegueren al *Diario de Ibiza*, el dia en què el vaixell partia de Barcelona. No són tan coneguts, repetits ni transcrits com la composició «Als excursionistes catalans» de 1908. A la pàgina següent els podeu veure tal com sortiren a la portada del dit diari el dia 24 de juliol de 1913.

Ressò a la premsa local

Lògicament a l'Eivissa de 1913 l'arribada d'una excursió cultural ben organitzada, amb el suport de personalitats il·lustres de la cultura com Costa *Picardol*, Rusiñol o Bartomeu de Roselló, va despertar una gran expectació, com recull la premsa local de l'època. Així, el diari *El Resumen* de l'11 de juliol de 1913 ja preparava, a dues setmanes vista, el «desembarcament»:

«Reina mucho entusiasmo entre los individuos de la Colonia Ibicenca y los socios del Ateneo Enciclopédico Popular con motivo de la excursión a Ibiza, que, organizada por esta importante entidad, tendrá lugar los días 25, 26 y 27 del corriente Julio.

En la ciudad de Ibiza se preparan muchos y brillantes festejos para agasajar a los excursionistas. Esta importante isla poco conocida por haber tenido hasta hace poco tiempo escasos medios de comunicación con la Península, es digna de ser visitada».⁶

El mateix diari del qual era propietari i director en aquella etapa Marià Tur *Garrapinya* va fer una salutació en portada el dia de l'arribada dels viatgers, en la qual, sota el títol «Excursión Catalano-Ibicenca. Notas de un Intruso», es deia, amb la intenció d'estretir llaços fraternals en el moment del desembarcament:

6. Fons de l'Hemeroteca de l'Arxiu Històric d'Eivissa.

4. Botat amb el nom *Galvanic* el 1867 a les drassanes Scott & Co., de Greenock (Escòcia), el 1902 es matriculà a l'Estat espanyol en comprar-lo J. Salinas Sempere i Eduardo Schäfer y Reichert, que ja el batiaren amb el nom *Vicente Salinas*; aquesta naviliera el dedicà, bàsicament, a unir diversos ports mediterranis des de la costa Blava fins a Orà i també va arribar a fer una línia setmanal entre Eivissa i Barcelona i entre Gandia i Barcelona. Segons el diari *La Correspondencia de Alicante* (20 de febrer de 1902), «Posee lujosas cámaras para cincuenta pasajeros y otra para cuarenta, pudiendo alojarse cómodamente 600 en los so-

«La satisfacción por todos experimentada habrá sido tal que aun deben latir llenos de emoción todos los corazones. No otra cosa puede ser; pues nuestra habla es la dulce habla catalana; nuestro cielo azul, es el mismo que cubre vuestra hermosa región [...]. Nuestros pensamientos se asemejan a los vuestros; nuestras fértiles tierras rojas, son las de vuestra incomparable campiña; el verde de nuestros bosques, es el mismo de vuestro sin igual *Ti-bidabo* y nuestro *Vedrà*, perpetuo vigía de la costa ebusitana, es un trozo de vuestro soberbio Montserrat, que una mano invisible, la mano de Dios, puso cerca de nosotros para que siempre fuera advertido que Cataluña e Ibiza son una misma cosa. Y cuando dos pueblos tienen tantas cosas comunes, no es de extrañar que se profesen entrañable cariño y que vivan unidos por indisolubles vínculos».⁷

El programa d'activitats a Eivissa

Si tenim en compte els materials impresos per als viatgers de què us he parlat més amunt, la visita degué comptar amb una participació nombrosa, ja que el tiquet o «contraseña de viaje» que es reproduceix a continuació és el núm. 179, i l'objectiu, com les de les primeres dècades del segle XX, va ser de caire eminentment cultural.

Hi destaca, per al dia 26, i transcripció literalment: «A las nueve de la mañana: Visita de la necrópolis fenicia de Ereso y excavaciones de la misma». S'hi posaren de matí (era el mes de juliol) i segur que més d'un se'n portà algun *souvenir* arqueològic cap a casa. En aquella època no hi havia gaire regulació sobre les troballes arqueològiques i els mateixos impulsors de l'excursió Josep Costa Picarol i Santiago Rusiñol varen ser posseïdors d'importants col·leccions de restes arqueològiques eivissenques. El Museu del Cau Ferrat, a Sitges, fundat el 1893 per Rusiñol com a casa-taller i convertit en museu públic el 1933, conté, entre altres importants col·

DIARIO DE IBIZA

SEGUNDA EROGA

Redacción y Administración Anibal, núm. 3

iBen vinguts!

Ibissenchs y catalans formant colla d'amichs, junts, vingueren a nostre terra; i que sigueu molt ben vinguts! L'ille blanca, com li diu un artista gran, sabut, que es gloria de Catalanga y d'Ibiza ben vingut, no desmentirà el rebent que li aixecà dan amunt; y els seus fills, tots agredits, sense que falti ningú, davant un viatge qu'és prova de sentiment lo més pur, amb els seus brags verds rebent a los nou vinguts. «Què som pobres y que 'ns falta lo més important recar!» «Que més don! És molt millor an' trós de pà sec, aixut, qu'una coca ben pastada, si per dintre no té sucul de sincera estimació y voluntat al demant. Lo qu' Ibiza dona a los hostes del mitx del cor sempre surt; y el ciutadà, lo pagès, tot Ibissench, pren molt gust acomplint lo sant deber d'hospitalaria virtut. Nobis ejempli 'ns ofereix la família den Pep Tur, un pagès acomodat que son llar té sobre el port. El pare prepara un lit des que la nova ha sabut; la muller arregla l'apat, boss pullastres y besegut; cuina la folla a planchar son vestit més tovallet, y enganche lo fill el carro, d'í que tira llustrós mul. Està de festa tot hom, la gent de cà seva surt y s' escolta tot areu los eixocs repelguits, saludant als viatgers qu' a nostre terra han vingut.

PIRE CARAYOS.

Excursión Catalana-Ibencana

Mañana llegan por fin a esta los socios del Ateneo Enciclopédico y Colonia Ibicencana de Barcelona.

Después de la selecta expedición catalana que celebró el centenario del gran Rey Jaime I; después de la venida de los ilustres Congressistas que tomaron parte en el Congreso Agrícola, es esta la primera importante excursión catalana que viene a Ibiza, solo por conocerla y en virtud de los grandes elogios que al par que la prensa catalana, nos prodigaron nuestros visitantes los Bahols, Borrán, Rusiñol, Riquer, gna Maristany, Lloveria y tantos otros catalanes, que nos dieron pruebas de amor de veras por nuestro caracter y las bellezas de nuestra isla, habiendo sido los precurosos los señores Maspons y Luis P. Nadal. Debemos corresponder a ese cariño especial que nos manifiestan los catalanes, su biendo corresponder con gratitud.

Los escritos en la prensa catalana en que se defendía a Ibiza, en cuya tarea tanto se distinguieron sus mejores escritores; la actitud de Barcelona en la conquista de la isla directa; el cordial y espléndido recibimiento que se hizo en ella a la excursión ibicencana, bien merecen que todos los ibicencos procuren ahora el cumplimiento de su deber.

M.

Para terminar

Falta a la verdad el Sr. de Roselló al afirmar, como afirma, que hemos tomado de «La Tribuna», suprimiendo de ellas su firma, unas frases referentes a la excursión que es esperada mañana.

Dicho escrito procede de «El Progreso», correspondiente al día 21 del corriente, que lo publica sin firma alguna. Juzgamos que bastará nuestra palabra para que se dé crédito a esta afirmación; pero por si nos en gabáramos, nos tomaremos el trabajo de enviar el indicado número de «El Progreso» al Sr. de Roselló.

Ni con firma, ni sin firma, podíamos estos días *haurar* al Diario con trabajo alguna de dicho señor, siéndonos conocida su procedencia, por durarnos todavía la desagradable impresión que nos hubo de producir el que él dejara pasar, sin protesta y faltar a las reglas a que se sujetan los periodistas que ejercen la profesión con dignidad, que una mano extraña añadiera unas líneas a un artículo suyo con intención de molestarnos.

Y una más, sino que ponemos punto final a este asunto, pues nos resultaría violento ya tener que seguir contendiendo, por medio del periódico, con el Sr. de Roselló.

Noticias locales

Esta mañana ha regresado a Ibiza, después de permanecer una temporada en Palma, la distinguida señorita Antonia Ferragut.

El Sr. Alcáide nos ha favorecido con un carnet, equivalente a un pasaje para la mañana, en el vapor «Salinas», a rebibir a los excursionistas catalanes e ibicencos. Agradecemoslo.

Hemos recibido una carta del cirujano-jentista nuestro amigo D. Juan Ticolet, anunciándonos su venida a Ibiza para el próximo Agosto.

Permanecerá una temporada entre nosotros, y durante ella estará a disposición de sus numerosos clientes de aquí.

En Palma ha intentado suicidarse, tomando una dosis de sosa cáustica, la joven María Tur Vich, de 15 años de edad. Su estado es de pronóstico reservado.

A juzgar por los apellidos esta mucha debe ser hija de esta isla.

Nuestro amigo D. José Guasch pasó ayer a Santa Eulalia, con objeto de cambiar impresiones con aquellos vecinos respecto al asunto de la venida de los excursionistas mallorquines para hacer entrega del monumento que, por iniciativa de «La Última Hora» y para recordar el noble comportamiento de los de Santa Eulalia en el naufragio del vapor «Mallorca», se ha de erigir en la risueña villa.

El expresado amigo regresó gratamente impresionado, pues encontró ya levantado el pedestal, por cierto de forma elegante y denotando mucho gusto en el que dió la idea del mismo, y vió a aquellos vecinos poseídos del mayor entusiasmo, para recibir dignamente a los distinguidos expedicionarios.

Como se ve, el amigo Guasch sabe estar en todo, ya que, el hecho de compartir, como comparte, los trabajos de los que preparan el recibimiento y festejos en honor de los excursionistas catalanes, no es para él obstáculo para que dedique la debida atención a la expedición mallorquina, cuya venida está también próxima.

Esta noche la graciosa canzonetista Eugenia Roca trabajará en el Pabellón Serra. Seguramente cosechará muchos aplausos.

Portada del *Diario de Ibiza*, 24 de juliol de 1913. «Ben vinguts».

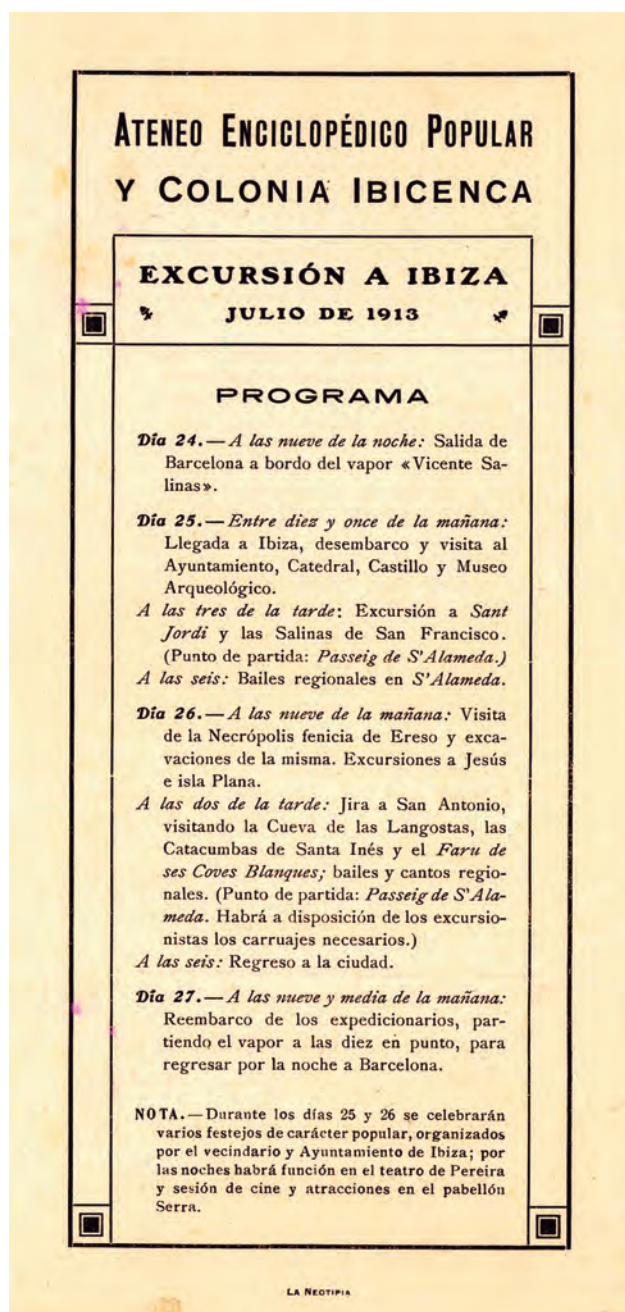
lecciones d'art modern, molts d'objectes de ceràmica, metall i vidre de procedència eivissenca. Una gran part de la important col·lecció Costa Picarol està repartida entre el Museu Arqueològic de Barcelona, el Museu Arqueològic d'Eivissa i el Museu de Valldemossa, seguint de nou Sonya Torres.⁸

El programa d'activitat era l'usual i documentat per a altres excursions contemporànies com l'esmentada de 1908. Seguia, com podeu veure al programa adjunt, a

més d'alguna recepció institucional i les just comentades excavacions, de manera quasi literal les recomanacions que va fer Artur Pérez-Cabrero i Tur a *Ibiza. Guía del Turista* (1909): A la «Parte práctica» d'aquesta guia, hi ha també les excursions en carruatge a Jesús i s'Illa Plana (que els nostres excursionistes feren el dia 25), a Sant Antoni de Portmany (dia 26), en què destaca la visita a la cova de ses Llagostes, que ja era un lloc de referència turística, al far de ses Coves Blanques i a una de les més importants de les llavors dites «estaciones arqueológicas»: «las cata-

7. *Íd.*

8. *Op. cit.*

A l'esquerra, programa de mà del programa d'activitats de l'Excursió a Eivissa de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i la Colònia Eivissenca. A sobre, primer, contrasenya de viatge núm. 179 d'aquesta excursió. I davall, anvers i revers de la identificació que devien dur penjada al coll els excursionistes participants a la visita de l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

cumbas de Santa Inés», sobre les quals Pérez-Cabrero fa una explicació detallada de com s'ha de procedir per accedir-hi, en la qual es pot veure que la promoció del nostre llegat historicoartístic encara estava en un estat embrionari: «el excursionista se hará guiar á pie á la cueva de Santa Inés. En la posada facilitarán el guía, que se gratificará con dos pesetas, pagando él la luz».⁹

9. PÉREZ-CABRERO, A. (1909). *Ibiza. Arte. Arqueología, Agricultura. Comercio, Costumbres. Historia, Industria. Topografía, Guía del Turista*, Imprenta de Joaquín Horta: Barcelona, p. 114.

I no hi faltaven els «bailes y cantos regionales» previstos per a les dues nits que passaren a Eivissa els excursionistes. Fixau-vos que en aquest programa es parla per tot del passeig de s'Alameda, encara que el nom oficial des de feia uns anys era passeig de Vara de Rey.

Després de les sortides diàries, hi havia actes per als excursionistes al final de cada jornada, consistents en «varios festejos de carácter popular organizados por el vecindario y Ayuntamiento de Ibiza; por las noches habrá función en el teatro de Pereira [sic] y sesión de cine y atracciones en el pabellón Serra».

Finalment, i segurament exhausts per la densitat del programa, les atencions protocol·làries, les excavacions, les excursions en carruatge i les activitats nocturnes que els organitzaren, els viatgers tornaven cap a Barcelona el dia 27 a les deu del matí; per tant, aquell dia poca activitat tengueren; encara que el fet de partir de matí els va permetre gaudir de la costa de ponent de l'illa amb l'esmentada *rodada* a l'illa des Vedrà reflectida al mapa reproduït més amunt.

JOAN-ALBERT RIBAS ■